

* Початок статті див. журнал "Народна творчість та етнографія" № 2—3 п. р. — С. 54—59.

⁵ Українські народні думи. — С. 5 (Цит. вид.)

⁶ Ukrainian Dumy, trans. by George Tamawsky and Patricia Kilina (Toronto and Cambridge, 1979). Нам було дуже зручно та приємно мати тексти дум англійською мовою з оригіналом на першій сторінці. Передмова професора Наталі Мойл-Кононенко до цього тому також надзвичайно придалася.

⁷ Кирдан Б. П. Украинские народные думы. — М., 1962.

⁸ Кирдан Б. П. Там само. — С. 225.

* Останнє припущення видається мало ймовірним з огляду на особливості української епічної традиції та виконавства. — Прим. ред.

* В оригіналі А. Лорд посилається на тексти дум, подані в "додатках", проте оскільки через технічні причини надрукувати їх зараз немає змоги, відсилаємо читачів до збірника К. Грушевської "Українські народні думи".

Зигмунт Клодніцький, Анджей Ставаж

**ПОЛЬСЬКЕ НАРОДОЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО
ЯК ВИЗНАЧНИЙ ВСЕСЛОВ'ЯНСЬКИЙ ОСЕРЕДОК
ЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ***

Надзвичайно драматична доля польського народу в останні століття була причиною боротьби наших пращів за виживання. І хоча в такій ситуації проблеми розвитку науки й культури відходили на другий план, уже в ХІХ столітті неодноразово замислювалися про форми суспільного та наукового життя. Сьогодні в Польщі існує небагато наукових чи культурологічних товариств, які б виникли ще в минулих століттях.

Одним з найвизначніших наукових центрів було Товариство друзів наук, яке виникло в 1800 році у Варшаві, і протягом десятиріч було своєрідним зразком для інших наукових осередків, наприклад, Наукового Товариства, що виникло на 20 років пізніше при Плоцькій воєводській школі, чи заснування в 1817 році у Львові Ю. М. Оссолінським Національного закладу. Лише в останній чверті ХІХ ст. почали виникати перші фахові товариства, серед яких Природознавче Товариство ім. М. Коперніка (Львів, 1875) чи Історичне Товариство (Львів, 1886). Одним з основних осередків розвитку польської культури також у Львові стало Польське Народознавче Товариство (3 лютого 1895) — одне з перших в галузі суспільних та гуманітарних наук.

Детальніше подаючи історію Польського Народознавчого Товариства, не можна хоча б коротко не згадати про зацікавлення в країні традиційною культурою в минулому. Чимало цінної інформації про традиційну, власне селянську культуру, знаходимо вже у "Rocznikach" Яна Длугоша. Про життя на селі писав М. Рей, а рядки "Свенто-янської пісні про собутку" Яна Кохановського вражають і сьогодні.

Однак цілеспрямований інтерес до фольклору з'являється лише у ХVІІІ столітті. У період Просвітництва та в добу Романтизму народну традицію розглядали як комплекс пережитків, які передусім можна використати для реконструкції образу слов'янської культури з дохристиянської доби. Говорячи про початки фольклористики і етнографії, треба згадати передусім Іоахіма Лелевеля, Адама Нарушевича, Гуто Коллонтая, Вавжинця Суroveцького, а також Зоріана Доленгу Ходевського (Адама Чарноцького).

У другій половині ХІХ ст. посилюється зацікавлення культурою села. Серед дослідників можна згадати цілий ряд імен відомих науковців, таких, як Лукаш Голембйовський, Вацлав Залеський, Казимір Владислав Вуйцицький, Жегота Паулі чи Вінцент Поль. Дуже швидко на перший план вийшов Оскар Кольберг (1814—1890) — автор монументальної багатотом-

* Переклад з польської Л. К. Вахніної.

ної праці "Lud". В цей же час почали виходити відомі часописи — з 1877 р. "Zbiór wiadomości do Antropologii Krajowej", а з 1887 до 1917 — "Wista"

Влада загалом неприязно ставилася до організації товариств, які створювалися поляками. Так, завдяки наполегливим клопотанням учених і культурної громадськості, у 1895 році розпочало свою діяльність Народознавче Товариство у Львові.

До кола його засновників серед інших належали: Антоні Каліна (1846—1906) — професор слов'янської філології Університету Яна Казимира (згодом його ректор), засновник і багаторічний редактор щорічника "Lud", відомий мовознавець Ян Бодуен де Куртене (1845—1929), видатний етнограф Ян Карлович (1836—1903), редактор журналу "Життя і слово" Іван Франко, інспектор середніх шкіл, згодом відомий етнограф — Северин Удзела (1857—1937). Серед засновників та перших членів Народознавчого Товариства були не тільки викладачі Університету Яна Казимира, а також працівники Національного Закладу ім. Оссолінських разом з директором цієї установи — Войцехом Кетзинським (1838—1918). До Товариства вступили також відомі польські науковці, які репрезентували інші наукові дисципліни, в т. ч. зоолог Бенедикт Дибовський (1833—1930), географ Егеніуш Ромер (1871—1954), історик Кароль Потканський (1862—1907) та багато інших.

При вступі до Товариства не застосовувався етнічний критерій. І хоча в ньому переважали поляки, але разом з ними серед організаторів були українці, дружина І. Франка — Ольга, Олександр Колесса, а також члени Товариства німці, австрійці, чехи. Зокрема, відомий славіст Любор Нідерле з Праги, відомий дослідник польської культури — Олександр Брюкнер з Берліна і Владислав Нерінг — професор Вроцлавського університету, віце-президент Сілезького Народознавчого Товариства, яке було засноване 1894 року.

Народознавче Товариство у Львові з великим завзяттям почало здійснювати етнографічні дослідження, займаючись насамперед народною культурою Східної Галичини. Незабаром почали виникати перші периферійні відділення Товариства: в Тарнові, Величці, Кракові, згодом в Жешові, Ланьцуті та ін. У Львові при головній управі зосередилося велике коло людей, які активно допомагали видавати щорічник "Lud", виголошували доповіді, на громадських засадах вели документацію та наукову бібліотеку Товариства.

Це були не тільки науковці (етнографи, історики, мовознавці та ін.), але великою мірою і вчителі середніх шкіл, зокрема шкільні інспектори. У період 1895—1906 рр. Народознавче Товариство у Львові було найбільшим і найдіяльнішим на той час.

Від початку Товариство дістало міцну підтримку з боку Університету Яна Казимира, що серйозно позначилося на його долі, власне врятувало його існування в роки I світової війни. Красномовним є той факт, що саме в 1910 році в Університеті Яна Казимира була відкрита перша в Польщі кафедра етнології, яку очолив спочатку Станіслав Цішевський (1865—1930), а згодом Ян Чекановський (1882—1965) — видатний польський антрополог і етнолог.

Слід згадати також і про всі інші спроби утворення товариств, близьких до Народознавчого Товариства, після того, як Польща в листопаді 1918 р. отримала незалежність. Цінною ініціативою було створення 1921 року у Варшаві Польського Етнологічного Товариства завдяки таким видатним вченим, як В. Антонович (1893—1973), Я. Ст. Бистронь (1892—1964), А. Хибінський (1880—1952), А. Фішер (1889—1943) та ін. Головою ПЕТ став Ян Чекановський. Відтоді "Lud" почав виконувати роль органу саме цього товариства, хоча Народознавче Товариство продовжувало свою діяльність у Львові. Польське Етнографічне Товариство проіснувало недовго, однак воно зробило вагомий вплив на розвиток етнології в Польщі, стимулюючи появу нових теоретичних підходів та збагативши зміст часопису "Lud"

Львівський період Польського Народознавчого Товариства був ознаменований 35 томами "Ludu" та "Prac Etnograficznych" і десятками наукових зібрань. Через багато років визнають, що саме на цьому Товаристві лежала відповідальність за проведення польових досліджень та публікацію їх результатів саме в час, коли ще не було університетських кафедр та установ, які займалися б питаннями розвитку польської етнографії. У міжвоєнний час великий внесок у діяльність Народознавчого Товариства у Львові зробив Адам Фішер.

У роки II світової війни та гітлерівської окупації Товариство припинило свою роботу. Юзеф Гайек перевіз бібліотеку Товариства (8000 томів) та його архів зі Львова до Любліна. Тут разом з Яном Чекановським та Леоном Гальбанем вони відновили діяльність Товариства, надаючи йому нових важливих функцій. Лише тепер воно стало загальнопольським товариством народознавців. З часом з'являлися його відділи у Кракові, Торуні, Познані, Варшаві, Закопаному та ін.

Одним з найважливіших завдань Товариства стало опрацювання "Польського Етнографічного Атласу" та створення серії "Атласу Польського Народного Одягу", продовження щорічника "Lud" та серії "Prace i Materiały Etnograficzne".

Перші повоєнні роки були витрачені на підготовку наукових кадрів, особливо фахівців — етнографів, на організацію мережі анкетування по всій Польщі. У зв'язку з тим, що не вистачало централізованих етнографічних установ, Товариство і надалі виконувало важливу функцію координатора етнографічної діяльності, а щорічні загальні збори членів ПНТ ставали загальнопольськими форумами любителів народної культури.

В 1951 році осередком ПНТ стає Познань, а з другої половини 1953 року починається його вроцлавський період. Тодішній відповідальний секретар Юзеф Гайек перевіз до Вроцлава весь архів Товариства.

Відразу з ініціативи Гайєка тут було створено Відділ Етнографії Інституту історії матеріальної культури ПАН, який продовжив роботу над започаткованим ПНТ "Польським Етнографічним Атласом". На сьогодні вже видано 6 великих томів, до яких увійшло 300 карт, нині публікуються коментарі до них.

Завдяки клопотанням ПНТ уряд Польщі в 1960 р. прийняв постанову про видання "Dziel Wszystkich..." Оскара Кольберга. Установа, яка мала здійснювати це завдання, виникла у Вроцлаві, через кілька років її було переведено до Познані, де вона продовжує свою діяльність одночасно як один із відділів ПНТ. Її діяльністю протягом багатьох років керував Юзеф Буршта, а після його смерті головним редактором став Богуслав Ліннет. На сьогодні перевидано і опрацьовано з архівних джерел 67 томів. В роботі перебувають ще кільканадцять томів рукописної спадщини Кольберга, його біографія та покажчик індексів.

1968 року завдяки Товариству виник Центр документації Етнографічної інформації в Лодзі під керівництвом Броніслави Копчинської-Яворської. Центром опубліковано вже кільканадцять бібліографій з етнографії, етнології та антропології. Від початку 1994 року Центр допомагає Міністерству культури та мистецтва в реалізації величезної програми "Охорона промислів".

Наукова бібліотека Польського Народознавчого Товариства у Вроцлаві є найбільшою в країні спеціалізованою бібліотекою, її фонди нараховують 40000 томів, зібраних від початку існування Товариства. Більша частина надійшла завдяки книгообміну з 180 університетами та науковими товариствами з усього світу та 40 вітчизняними.

При бібліотечі є архів, де зберігається спадщина Оскара Кольберга, рукописи відомого дослідника Мікронезії — Яна Станіслава Кубарего, матеріали видатного етнолога та антрополога Станіслава Понятовського та багатьох інших.

Члени Польського Народознавчого Товариства (загальна кількість їх понад 1100) зосереджені у 20 відділах в різних містах Польщі.

Багаторічна діяльність всіх відділів пов'язана в основному з специфікою кожного регіону, а також з науковими інтересами членів відділень (народна творчість, охорона зникаючих традицій, зацікавлення іншими культурами — напр., асирійською, вірменською, серболужицькою).

Публікації ПНТ стали значним внеском до польської науки і культури. На сьогодні їх видано 360. Систематично виходять щорічники "Ludu" (редактор Збігнев Ясевич) та "Łódzkich Studiów Etnograficznych" (редактор Ядвіга Кухарська). Окрім того виходить двомісячник "Literatura Ludowa" (редактор Чеслав Гернас), "Zeszyty Łużyckie" (редактор Єва Сятковська). З ініціативи Товариства побачило світ серійне видання — "Biblioteka Zesłanca" (ред. Антоні Кучинський). Продовжується видання серій: "Atlas Polskich Strojów Ludowych", "Prace Etnologiczne", "Biblioteka Popularno-naukowa", "Archiwum Etnograficzne"

Сторіччя Товариства є доброю нагодою, щоб віддати шану тим, хто неодноразово у важких умовах і завжди на громадських засадах керував його діяльністю. Це Антоні Каліна, перший голова і редактор "Ludu" — у львівський період, Адам Фішер, секретар Товариства і редактор "Ludu" у міжвоєнні роки, а по другій світовій війні — Юзеф Гайек, один з найвидатніших польських етнографів. Саме на час Юзефа Гаєка та діяльності вроцлавського академічного осередка 50—60-х років припадає "Золотий вік" Товариства.

За 100-річчя існування ПНТ відбулися істотні зміни в традиційній культурі. Виникають нові регіональні суспільно-культурні товариства, множаться фольклорні перегляди і фестивалі. Міністерство освіти намагається реалізувати проект ЮНЕСКО про охорону культурних цінностей. Міністерство культури та мистецтва організовує чимало акцій, покликаних врятувати пам'ятки народної культури. Скрізь завжди присутні й діяльні члени Польського Народознавчого Товариства — як організатори, консультанти чи виконавці певних завдань. І надалі Товариство залишається діяльним у багатьох сферах, з величезним добром прямує в своє друге століття.

Варшава

Вікторія Юзвенко

**ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА,
ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ТА ЕТНОЛОГІЇ ім. М. Т. РИЛЬСЬКОГО
І ПОЛЬСЬКЕ НАРОДОЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО**

У багатогранній діяльності Польського Народознавчого Товариства впродовж всієї його історії одне з чільних місць відводилось міжнародним науковим контактам. Міцні підвалини плідного наукового співробітництва на ниві народознавчих досліджень, а відтак і успіхи його, були закладені ще в кінці ХІХ — на початку ХХ ст. Товариство на той час залучило до співпраці численні наукові об'єднання, серед яких, наприклад, були фольклорно-етнографічні центри Берліна, Познані, Вроцлава, Відня, Російське географічне товариство, наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка та ін. Налагоджувалися зв'язки з багатьма видавництвами і редакціями відомих народознавчих часописів Європи та Америки, зокрема такими, як: "Český lid", "Wisła", "Ateneum", "ЗНТШ", "Киевская старина", "Matica serbska", будапештським "Etnographia", лондонським "Folklore", "The journal of American Folk-Lore" та